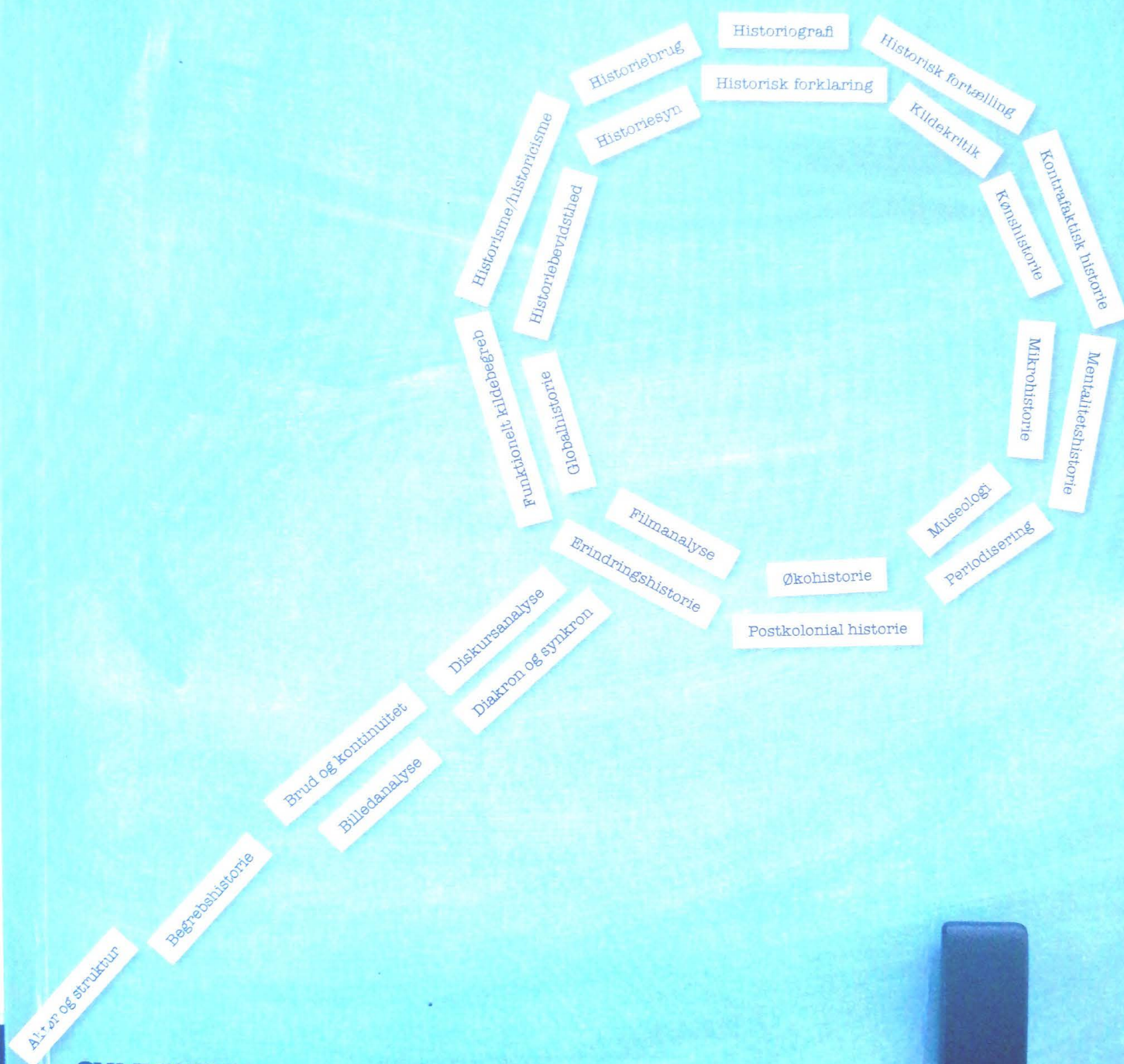

Christian Lund &
Brian Dupont Larsen

PÅ SPORET AF HISTORIEN

Opslagsbog til historiefagets
teori og metode

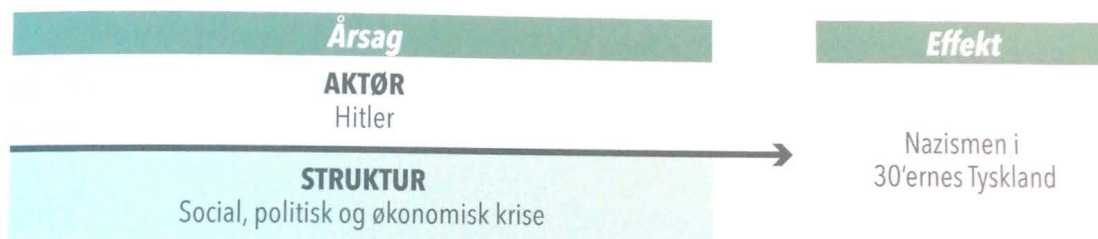
GYLDENDAL

01

AKTØR OG STRUKTUR

Er det enkeltpersoner eller økonomiske konjunkturer og sociale sammenhænge, der styrer den historiske udvikling?
Hvordan bruger man begreberne aktør og struktur, når man prøver at forklare historiens udvikling?

I historiske analyser skelnes ofte mellem aktør og struktur, når historikeren vil forklare historiske handlinger. Aktøren betegner historiens 'hovedperson', der tager beslutninger, handler og er årsag til de forandringer, vi ser. Aktøren kan være en person, men også en stat, et politisk parti, en militær alliance eller en anden organisation. Strukturen, derimod, betegner den samfundsmæssige sammenhæng, som aktøren indgår i.

EKSEMPEL

Nok træffer aktørerne valg og handler, men spørgsmålet er, om aktørerne er frie til at handle, som de vil, eller om deres udfoldelse er betinget af de teknologiske, økonomiske eller politiske strukturer, der sætter rammerne for deres handling?

Nogle historikere mener, at strukturen altid vil dominere over aktøren. Andre historikere mener, at historiens udvikling i højere grad tager udgangspunkt i de individer eller grupper, der handler ud fra bestemte målsætninger. Hvordan forholdet mellem aktør og struktur skal vægtes, er der ikke enighed om.

BETYDNING AF HISTORISKE HANDLINGER

AKTØRNIVEAU

Særlig vægt på personer, bestemte stater eller organisationer, der i kraft af deres målsætninger og handlinger skaber forandring

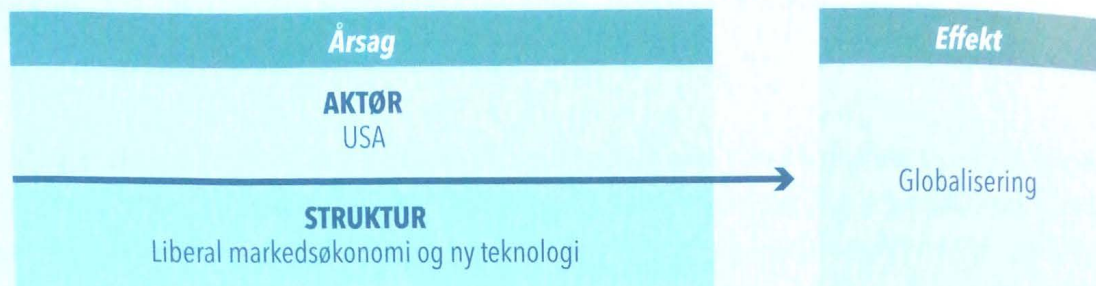
STRUKTURNIVEAU

Særlig vægt på grundlæggende sociale, økonomiske, teknologiske eller klimatologiske betingelser for alle handlinger

Aktør vs. struktur.

GLOBALISERINGEN: AKTØR- ELLER STRUKTURFORKLARING?

En aktørbaseret forklaring på fænomenet globalisering kunne gå ud på, at globaliseringen er et resultat af bestemte aktørers, især USA's, målrettede arbejde for at fremme frihandelen mellem verdens lande efter 1945. Derimod ville en struktur-baseret forklaring fokusere på globaliseringen som et produkt af den liberale markedsøkonomi samt opkomsten af en række nye teknologier i nyere tid, der fremmer den internationale samhandel.

AKTØR OG STRUKTUR - HØNEN ELLER ÆGGET?

Når man stiller aktører og strukturer op over for hinanden for at forklare en udvikling, kan man opfatte det som diskussionen om hønen eller ægget. Hvad kom først? Ofte vil det være mest frugtbart at overveje begge positioner. Man kan udmærket arbejde med et aktørbegreb i historiske analyser, samtidig med at man tager højde for den sociale eller materielle kontekst (strukturen), som aktøren udfolder sig inden for.

MAX WEBERS AKTØRTEORI

Den tyske sociolog og historieteoretiker Max Weber (1864-1920) mente, at individer har afgørende indflydelse på samfundets udvikling. Han fokuserer bl.a. på den enkelte aktørs rationalitet (modsat følelser og vanetænkning) i forbindelse med sociale handlinger. Webers pointe er, at aktører i det moderne kapitalistiske samfund i høj grad er kendetegnet ved deres rationalitet, hvorimod mennesket i det traditionelle samfund handler ud fra religion, vane og tradition. Ren rationalitet er for Weber en idealtype, der aldrig findes i perfekt form i virkeligheden. Men som idealtype er rationaliteten en model, der kan hjælpe os til at forstå en aktørs adfærd. Idealtypen udtrykker altså nogle rendyrkede aktørtræk, som man kan sammenligne virkelighedens aktører med. Evt. afvigelser fra idealtypen kan man i anden omgang forklare ved at tage forstyrrende faktorer i betragtning.

Weber taler om i alt fire idealtyper for aktørers adfærd:

1. **Instrumentel rationalitet**, hvor aktøren forsøger at opnå noget ved at overveje, med hvilke midler eller handlinger et bestemt mål bedst kan nås – fx forret-

ningsfolk, der gør sig grundige overvejelser over, hvad der skal købes og sælges – udelukkende med henblik på at skabe profit.

2. **Værdirationalitet**, hvor selve handlingen udgør en værdi i sig selv og ikke blot er et middel til at opnå et bestemt mål. Dette er typisk for religiøs og moralsk orienteret adfærd samt visse typer af politisk-ideologisk adfærd, fx demonstranter, der uden at overveje, hvordan man mest effektivt slipper af med en regering eller et regime, kaster sig ind i en politiafspærring på trods af risikoen for at blive slået eller fængslet.
3. **Affektiv handling**, hvor aktøren ikke tænker rationelt overhovedet, men lader sig styre af drifter eller følelser.
4. **Traditionel handling**, hvor aktøren udfører handlinger af ren vane eller rutine, blot fordi man plejer at udføre handlingen på denne måde. Ligesom den affektive handling er den traditionelle handling derfor uden et egentligt valg. Ifølge Weber er begge handlingstyper meningsløse i den forstand, at de ikke er baserede på bevidst refleksion. De fungerer ikke med henblik på at forandre verden.

Webers aktørforklaring på Vestens dominans siden 1600-tallet.

I bogen *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd* (1905) tager Weber udgangspunkt i henholdsvis den instrumentelt rationelle og den værdirationelle idealtipe. I mødet mellem protestantens religiøse higen efter at være Guds udvalgte (kaldsetik) og kapitalistens stræben efter økonomisk profit, gennem hårdt arbejde, opstår en ny og helt særlig protestantisk-kapitalistisk mennesketype. Det er denne mennesketype, Weber bruger til at forklare den vestlige og protestantiske verdens velstand og politiske dominans siden 1600-tallet.

Den rationelle aktør

Den rationelle aktør er et historiefagligt begreb, der anvendes i både historiske og sociologiske analyser. Her går man ud fra, at mennesker, stater eller andre aktørers handlinger skal forstås ud fra bestemte formål og interesser. Man prøver dermed at fortolke en aktørs adfærd i lyset af de rationelle motiver, man tillægger aktøren.

Teoretisk eksempel	Historisk eksempel
Aktør A gjorde sådan (Y), fordi A ønskede at opnå X og mente at Y var den mest oplagte måde at opnå X på.	Den belgiske kong Leopold (A) koloniserede Congo (Y), fordi kong Leopold ønskede magt, rigdom og prestige (X), og mente at koloniseringen (Y) var den mest oplagte måde at opnå magten, rigdommen og prestigen (X) på.

Marxismen som en struktur-teori

I modsætning til Webers opfattelse indebærer marxistisk historieteori (se ♦historiesyn) det synspunkt, at den samfundsmæssige kontekst (strukturen) altid har helt afgørende indflydelse på den historiske udvikling. Her spiller aktøren en mere underordnet rolle. Ifølge Karl Marx er det "ikke menneskenes bevidsthed [dvs. aktørerne], som bestemmer deres tilværelse, men omvendt deres sociale tilværelse [dvs. strukturen], som bestemmer deres bevidsthed" (uddrag af forordet til *Kritikken af den politiske økonomi*, 1859).